

ВІДГУК
офіційного опонента
Садовенко Світлани Миколаївни,
доктора культурології, професора,
професора кафедри музичного мистецтва Навчально-наукового інституту
перформативних мистецтв Національної академії керівних кадрів культури і
мистецтв, заслуженого діяча мистецтв України,
на дисертаційне дослідження Пучка-Колесника Миколи Дмитровича
«Хорова творчість Ю. Іщенка в контексті актуальних тенденцій
розвитку української музичної культури другої половини ХХ –
початку ХХІ століть»,
подане на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 034 –
«Культурологія», галузі знань 03 – Гуманітарні науки.

Активні процеси переосмислення національної культурної спадщини, активізація культурологічних досліджень творчої діяльності видатних діячів українського мистецтва та утвердження міждисциплінарної методології гуманітарного знання зумовлюють необхідність нового осмислення музичної культури України другої половини ХХ – початку ХХІ століть як складної системи духовних, художніх та соціокультурних взаємозв'язків. У цьому контексті особливого значення набувають наукові розвідки, спрямовані не лише на вивчення окремих мистецьких явищ, а й на виявлення їх культуротворчого потенціалу, механізмів функціонування у просторі національної культури та ролі творчої особистості у формуванні духовно-ціннісних засад сучасного українського суспільства.

Серед визначних представників української композиторської школи другої половини ХХ століття постать Юрія Іщенка посідає особливе місце: його багатогранна творча діяльність стала ваговою складовою розвитку української музичної культури, а художній доробок репрезентує одну з найяскравіших моделей взаємодії національної традиції, духовних цінностей та індивідуально-авторського художнього мислення. Водночас, попри безперечну значущість творчої спадщини композитора, її наукове осмислення до сьогодні залишається фрагментарним і нерівномірним. Насамперед, це стосується хорової творчості Ю. Іщенка, оскільки у сучасному українському музикознавстві накопичено

нарізні дослідження, присвячені жанрово-стильовим особливостям творчості композитора, характеристики його індивідуального стилю, окремим аспектам музичної мови чи аналізу осібних творів. Втім, як цілісне художнє явище, що відображає закономірності розвитку української музичної культури другої половини XX – початку XXI століть, хорова спадщина митця не отримала комплексного наукового висвітлення. Ця дослідницька лакуна у сучасній культурології, де творчість Ю. Іщенка практично не ставала предметом спеціального наукового аналізу, є очевидною.

У цьому сенсі дисертація М. Д. Пучка-Колесника має особливе наукове значення, адже фактично йдеться про першу в українській культурології спробу концептуального осмислення творчої особистості Ю. Іщенка та його хорової спадщини не лише як явищ музичного мистецтва, а як культурних феноменів та особливої форми культуротворення, у якій художня практика композитора постає способом репрезентації духовного досвіду, культурної пам'яті та ціннісних орієнтирів українського суспільства. Саме зміна дослідницької оптики – від аналізу окремих музичних творів до інтерпретації творчості композитора як багатовимірного культурного феномена – визначає концептуальну своєрідність і наукову перспективність представленого дослідження. У роботі послідовно формується цілісна культурологічна концепція, у межах якої хорова культура розглядається як простір художньої комунікації, творча особистість – як суб'єкт культуротворення, а музичний твір – як носій і транслятор культурних смислів. І саме у цьому полягає одна з головних методологічних переваг дисертації, оскільки вона демонструє продуктивність сучасної культурології у дослідженні музичного мистецтва, не підміняючи музикознавчий аналіз, а істотно розширюючи його гуманітарний контекст.

Безперечною перевагою роботи є й те, що її автор звертається до творчої спадщини композитора не лише як дослідник, а й як безпосередній учень Ю. Іщенка. Такий професійний досвід забезпечив можливість глибшого розуміння особливостей творчого мислення митця, його естетичних

переконань, художніх пріоритетів та індивідуальної творчої манери. Водночас необхідно особливо наголосити, що зазначена обставина не визначає характер наукових висновків дисертації, а лише розширює її фактологічну та інтерпретаційну основу, оскільки дисертанту вдалося уникнути суб'єктивізації оцінок, вибудувавши дослідження на ґрунтовній джерельній базі, сучасній методології та переконливій системі наукової аргументації, що свідчить про високий рівень його наукового мислення.

Актуальність дисертаційного дослідження М. Д. Пучка-Колесника визначається також і сучасними процесами утвердження української культурної ідентичності: в умовах переосмислення історичного досвіду, актуалізації національної культурної пам'яті та зростання ролі духовних чинників у розвитку українського суспільства звернення до творчості Ю. Іщенка набуває особливої ваги, адже його хорова музика постає не лише художнім явищем певної історичної доби, а й важливим механізмом культурної комунікації, збереження традиції та репрезентації ціннісних основ української культури. Відповідно, дослідницька установка здобувача спрямована на розв'язання однієї з актуальних проблем сучасної культурології – актуалізації культуротворчого потенціалу творчого доробку видатного представника української музичної культури другої половини ХХ – початку ХХІ століть та виявлення тих художніх і соціокультурних механізмів, завдяки яким творчість композитора Ю. Іщенка стала важливою складовою розвитку сучасної української культури, яка розуміється автором роботи як специфічний «простір конструювання культурних смислів і цінностей» (с. 18). Тому представлене дисертаційне дослідження становить інтерес водночас як перше комплексне культурологічне осмислення хорової творчості Ю. Іщенка і як переконлива демонстрація евристичних можливостей сучасної культурології щодо інтерпретації музичного мистецтва як особливої форми культуротворення, художньої комунікації та духовної репрезентації української культури.

Наукова новизна дисертаційного дослідження визначається, насамперед, тим, що дисертанту вдалося запропонувати новий культурологічний ракурс

осмислення хорової творчості Ю. Іщенка в контексті актуальних тенденцій розвитку української музичної культури другої половини XX – початку XXI століть, перевівши її дослідження із площини переважно музикознавчих студій у сферу сучасного культурологічного знання. Такий підхід видається концептуально обґрунтованим, оскільки дозволяє розглядати зразки хорової спадщини композитора з точки зору як «значущих явищ української культури та <....> важливих чинників збереження й розвитку національної культурної традиції» (с. 19). Запропонована дослідницька концепція переконливо демонструє, що хорова творчість композитора органічно інтегрована у широкий соціокультурний простір найважливішого для розвитку українського суспільства, але вкрай складного і суперечливого історичного періоду та відображає фундаментальні процеси переосмислення духовно-світоглядних цінностей української культури, пов'язані з утвердженням національної культурної ідентичності.

Важливим науковим досягненням дисертації варто вважати обґрунтування міждисциплінарної методологічної моделі дослідження хорової спадщини Ю. Іщенка із залученням методологічного інструментарію сучасної культурології, поєднаного з досягненнями музикознавства, естетики, психології творчої особистості та музичної творчості, історії української музичної культури та комунікативних студій. Це дозволило М. Д. Пучку-Колеснику сформувати цілісну концепцію дослідження, у межах якої хорова творчість Ю. Іщенка постає як багатовимірний культурний феномен, що функціонує одночасно у художньому, духовному, соціокультурному та комунікативному вимірах, що й визначає інтерпретацію творчої особистості композитора як суб'єкта культуротворення. У дослідженні митець постає не лише автором музичних текстів, а й активним учасником культурного процесу, творчість якого відображає механізми збереження культурної пам'яті та способи трансляції національно-культурних цінностей у соціокультурних реаліях другої половини XX – початку XXI століття. Дана позиція істотно розширює традиційні уявлення про можливості культурологічного дослідження музичного мистецтва

як багатоаспектного феномена, у якому взаємодіють «особистісно-екзистенційні, архетипно-колективні, інтенціонально-сміслові та культурно-структурні рівні художнього мислення» (с. 108).

Варто відзначити методологічну продуктивність запропонованого естетико-комунікативного підходу до аналізу хорової творчості композитора, який уможлиблює її розгляд як динамічного процесу культурної комунікації та смислотворення (с. 26). Його значення полягає не лише у розгляді хорового твору як художнього тексту, а, насамперед, у прагненні простежити процес породження, індивідуально-творчої інтерпретації, трансляції та сприйняття культурних смислів у просторі сучасної української культури. Завдяки цьому, хорова творчість Ю. Іщенка постає відкритою системою художньої комунікації, у якій взаємодіють композитор, виконавець, слухач та соціокультурний контекст.

Особливий інтерес викликає звернення автора до культурологічної біографістики. На відміну від традиційного біографічного підходу, спрямованого переважно на реконструкцію життєпису митця, дисертант інтерпретує творчу особистість Ю. Іщенка як самостійний культурний феномен, у якому індивідуальний художній досвід, педагогічна діяльність, система естетичних поглядів та композиторська практика формують єдину модель культуротворення. Саме така дослідницька позиція дозволяє розглядати біографію як важливий інструмент інтерпретації творчої спадщини композитора.

Безумовною перевагою роботи є достатньо широка та репрезентативна джерельна база. Дисертант продуктивно залучає наукову літературу з теорії культури та проблеми взаємодії традиції і новаторства, філософських та комунікативних аспектів культури й мистецтва, феноменології та психології творчої особистості, соціально-історичної та теоретичної проблематики української культури та музичного мистецтва XX століття і сучасності, психології музичної творчості, історії та теорії хорового мистецтва та стильової специфіки творчості Ю. Іщенка, а також хорові партитури, зразки виконавських

інтерпретацій хорових опусів композитора, його авторські літературно-словесні тексти, спогади учнів, що забезпечує багатоплановість дослідження та суттєво розширює його культурологічний горизонт. Особливо важливо, що джерела не використовуються ізольовано, а інтегруються у єдину систему аргументації, посилюючи наукову обґрунтованість авторської концепції. У цілому методологія дисертаційного дослідження справляє враження внутрішньо завершеної та концептуально виваженої дослідницької системи, яка забезпечує єдність усіх структурних компонентів роботи, послідовність авторської аргументації та високий рівень наукової переконливості сформульованих висновків. Запропонований дисертантом підхід може бути продуктивно використаний у подальших культурологічних дослідженнях, присвячених осмисленню творчої спадщини інших українських композиторів другої половини XX – початку XXI століть.

У цілому ступінь обґрунтованості наукових положень дисертації не викликає заперечень. Запропонована автором концепція має внутрішню логіку, послідовно реалізується у всіх розділах роботи та знаходить своє підтвердження у сформульованих висновках. Методологічна цілісність дослідження, аргументованість авторських узагальнень і відповідність обраних методів поставленим завданням свідчать про високий професійний рівень дисертанта та належне володіння сучасним методологічним апаратом культурології.

Концептуальна цілісність дисертації знаходить своє відображення і в її структурній організації. Композиція роботи вибудована відповідно до внутрішньої логіки авторського дослідження, повністю відображає її об'єкт, предмет, наукову новизну, мету, завдання, висновки, що забезпечує послідовний перехід від методологічного осмислення проблеми до її культурологічної конкретизації та подальшого аналізу музичного матеріалу.

У Першому розділі роботи «Теоретико-методологічні засади дослідження творчості Ю. Іщенка як явища сучасної української музичної культури» формується теоретичний фундамент авторської концепції, визначаються методологічні орієнтири дослідження та окреслюється система наукових

координат, у межах яких надалі здійснюється аналіз хорової творчості композитора. Логіка побудови першого розділу засвідчує послідовний перехід від розгляду стану наукової розробки творчості Ю. Іщенка до осмислення музичної творчості як феномена культури та реконструкції творчої особистості композитора як суб'єкта культуротворення. Узагальнення наявних музикознавчих праць дало змогу дисертантові не лише виявити недостатню дослідженість хорової спадщини Ю. Іщенка у культурологічному вимірі, а й аргументовано показати посилення на початку ХХІ століття персонологічного напрямку в музикознавстві, у межах якого творча особистість композитора розглядається у взаємозв'язку з історико-культурними умовами, соціальним середовищем, особливостями творчого мислення та індивідуальними світоглядними настановами (с. 44–45). Особливої уваги заслуговує висновок автора про те, що світоглядно-ціннісні орієнтири Ю. Іщенка сформувалися на ґрунті національних традицій української культури та духовних засад творчості, що визначило своєрідність його композиторського мислення й естетико-стильової концепції (с. 51).

Концептуально вагомим видається й звернення дисертанта до сучасних культурологічних інтерпретацій феномену музичної творчості, зокрема до фундаментальних положень І. Коновалової, відповідно до яких музичний твір осмислюється як культурно-комунікативний феномен, а категорія стилю – як динамічний механізм взаємодії особистісного й національного, традиції та новаторства (с. 85–86). Саме ця теоретична позиція дозволила авторові обґрунтувати індивідуальний стиль Ю. Іщенка як форму художньої об'єктивації творчої особистості та водночас як важливий чинник розвитку національної музичної культури, що створює концептуальне підґрунтя для подальшого культурологічного аналізу його хорової спадщини (с. 110–111). У цілому перший розділ формує цілісне теоретико-методологічне підґрунтя подальшого культурологічного осмислення хорової творчості Ю. Іщенка.

Другий розділ дисертації «Хорова творчість Ю. Іщенка в контексті культуротворчих інтенцій української музичної культури другої половини ХХ –

початку ХХІ століть» є змістовим ядром дослідження, оскільки саме в ньому хорова творчість Ю. Іщенка послідовно розглядається у контексті культуротворчих процесів української музичної культури другої половини ХХ – початку ХХІ століть. Заслугує на позитивну оцінку прагнення М. Д. Пучка-Колесника інтерпретувати українське хорове мистецтво як багатовимірний соціокультурний, духовний та комунікативний феномен, що відображає ціннісні орієнтири суспільства та виконує функцію збереження історичної пам'яті й національної культурної традиції (с. 116, 117). Принципово важливим є осмислення розвитку української хорової культури крізь призму соціокультурних трансформацій, взаємодії офіційного й неофіційного мистецтва, традиції та новаторства, а також процесів формування національної ідентичності. Особливу увагу автор приділяє спеціальному розгляду жанрових пріоритетів хорової творчості Ю. Іщенка у взаємозв'язку з українською культурною традицією. Дисертант переконливо доводить, що звернення композитора до жанру а cappella, духовно-сакральної музики, української поетичної спадщини та стильових моделей неофольклоризму, неоромантизму і нової сакральності відображає не лише своєрідність його індивідуального творчого мислення та музично-стильовий контекст розвитку українського хорового мистецтва досліджуваного періоду, а й культуротворчу спрямованість авторського задуму, у якому традиція постає як динамічний механізм художнього оновлення та культурної комунікації. М. Д. Пучко-Колесник аргументовано констатує, що жанрова система хорової творчості Ю. Іщенка постає не як сукупність окремих жанрових форм (псалми, циклічні опуси та мініатюри), а як цілісна художньо-естетична система, у якій органічно взаємодіють традиція і сучасність, сакральний та світський начала, національні витоки й загальноєвропейські художні тенденції (с. 172). Виходячи з цих положень, другий розділ переконливо обґрунтовує місце хорової творчості Ю. Іщенка як важливої складової сучасного українського культурного простору та створює необхідне теоретико-методологічне підґрунтя для подальшого аналізу конкретних художніх зразків у третьому розділі дисертації.

Логічним завершенням дисертаційного дослідження є третій розділ «Естетико-комунікативні аспекти хорових циклів та псалмів Ю. Іщенка у репрезентації композиторського стилю», у якому теоретико-методологічні положення, сформульовані у попередніх розділах, знаходять переконливе підтвердження у процесі культурологічного аналізу хорових циклів і псалмів Ю. Іщенка. Особливої уваги заслуговує висновок автора про естетико-комунікативний потенціал хорових циклів композитора, який розглядається як важливий чинник формування культурної ідентичності та збереження національної традиції. Дисертант переконливо доводить, що вокально-інтонаційний комплекс хорових творів виконує не лише художньо-виражальну функцію, а й постає своєрідним механізмом трансляції культурної пам'яті та колективного духовного досвіду, забезпечуючи спадкоємність української музичної традиції (с. 193–194). Цікавим видається також трактування тематичної сфери «пір року» у хорових триптихах як цілісної образно-семантичної моделі, у якій природний цикл набуває значення універсального символу часу, духовного оновлення та безперервності людського буття.

Не менш вагомими є результати аналізу псалмів Ю. Іщенка, у якому автор аргументовано розкриває органічне поєднання слов'янської пісенно-фольклорної інтонаційності з православною та західноєвропейською церковно-співацькою традиціями, що забезпечує сучасне художнє прочитання сакральної музики та її комунікативну відкритість для сьогоденного слухача (с. 205). На особливу увагу заслуговує звернення дисертанта до культурологічних концепцій Я. Ассмана та П. Нора, які дозволили обґрунтувати культуротворчий потенціал концертно-фестивальної практики як одного з провідних механізмів актуалізації хорової спадщини Ю. Іщенка. У цьому контексті фестиваль інтерпретується як соціокультурний простір колективної пам'яті, у якому відбуваються збереження, переосмислення та суспільна репрезентація національної культурної традиції. Цілком обґрунтованим видається й підсумковий висновок дисертанта про те, що хорова спадщина Ю. Іщенка є своєрідною моделлю функціонування національної культури в сучасному

художньому просторі, у якій органічно поєднуються культурна спадкоємність та авторське новаторство, духовна пам'ять і сучасне композиторське мислення (с. 207–208).

Дисертація відзначається методологічною виваженістю. Сформульовані у вступі завдання дослідження отримують належне розв'язання у відповідних розділах дисертації. Висновки кожного розділу органічно узгоджуються із загальними висновками дослідження, що свідчить про концептуальну завершеність виконаної наукової праці. Підсумкові висновки роботи є достатньо аргументованими, логічно випливають зі змісту проведеного дослідження та переконливо підтверджують досягнення поставленої мети.

Зміст дисертаційної роботи свідчить про високий рівень наукової опрацьованості заявленої проблематики, послідовність авторської концепції та здатність дисертанта до ґрунтовних теоретичних узагальнень, які логічно завершуються аргументованими висновками, серед яких варто відзначити, насамперед, обґрунтування соціокультурного значення українського хорового мистецтва другої половини ХХ – початку ХХІ століть, у межах якого хорова творчість розглядається як художній феномен, що інтегрує естетичні цінності, комунікативні механізми та соціокультурні функції, набуваючи статусу важливого об'єкта сучасного культурологічного осмислення (с. 218); висновок про визначальну роль фундаментальних властивостей музичної творчості як культурного феномена та специфічної форми людської діяльності у розумінні хорової спадщини Ю. Іщенка, що ґрунтується на сучасному мистецтвознавчому й культурологічному трактуванні музичної творчості як органічної єдності процесу створення музично-художнього твору та його подальшого соціокультурного функціонування (с. 217); положення, відповідно до якого композиторський стиль постає не лише як індивідуально зумовлена система музичного мислення чи своєрідний «мовленнєвий код», що виявляється на рівні жанру, авторської школи або історичної епохи та як механізм збереження, трансляції та історичної трансформації духовних і художніх традицій, забезпечуючи спадкоємність музичної культури. Не менш важливим є висновок

щодо жанрових пріоритетів хорової творчості Ю. Іщенка, які обумовлені його художньо-естетичним світоглядом, прагненням до збереження класичних духовно-культурних засад музичного мистецтва в умовах новітніх художніх і комунікативних практик, а також внутрішньою орієнтацією на осмислення фундаментальних екзистенційних смислів людського буття.

На особливу увагу заслуговує авторське осмислення естетичної природи музичної комунікації у хорових циклах і триптихах композитора, насамперед у творах, об'єднаних тематикою пір року. Дисертант переконливо доводить, що універсальна семантика циклічності часу та буття набуває у цих композиціях специфічного музично-драматургічного втілення, завдяки чому кожна частина циклу функціонує як самостійна художня подія, орієнтована на активізацію емоційно-чуттєвого досвіду слухача та його залучення до процесу художнього смислотворення (с. 221).

Разом із тим, широта порушеної проблематики, міждисциплінарний характер дисертаційного дослідження та прагнення автора до концептуального осмислення творчої спадщини Ю. Іщенка закономірно спонукають до подальшої наукової дискусії.

В цілому позитивно оцінюючи науковий рівень виконаної роботи, її актуальність, теоретичну цінність і безперечну практичну значущість, вважаємо за доцільне висловити окремі міркування та запропонувати дисертантові відповісти на декілька запитань, які мають переважно дискусійний характер і жодною мірою не впливають на загальну позитивну оцінку дослідження:

1. У дисертації переконливо обґрунтовується культурологічний підхід до осмислення хорової творчості Ю. Іщенка як феномена української культури, що ініціює постановку питання щодо універсальності запропонованої методології дослідження. Чи можна, на Вашу думку, розглядати сформований у дисертації естетико-комунікативний та культуротворчий підхід як методологічну основу дослідження творчості інших представників української композиторської школи другої половини

XX століття, чи він є максимально релевантним саме творчому доробку Ю. Іщенка?

2. У роботі неодноразово наголошується, що хорова музика Ю. Іщенка репрезентує важливі процеси формування української культурної ідентичності. Водночас хотілося б почути авторське бачення того, які саме художні механізми забезпечують цей процес. Чи пов'язано це із жанровими пріоритетами композитора, зверненням до духовної традиції, особливостями художньої образності, чи йдеться про комплексну взаємодію всіх названих чинників?
3. Одним із найбільш цікавих результатів дослідження є запропонований естетико-комунікативний підхід до аналізу хорової творчості. У зв'язку з цим, виникає питання: чи змінюється культуротворчий потенціал хорового твору залежно від конкретної виконавської інтерпретації, чи, на Вашу думку, його основні культурні смисли залишаються відносно сталими незалежно від особливостей сучасної концертної практики?
4. Оформлення списку використаних джерел та літератури загалом відповідає вимогам Національного стандарту України, однак зустрічаються певні недогляди, а саме: праці автора дисертації подані не за алфавітним порядком, а окремо наприкінці (позиції 288–292).
5. Варто зауважити і на тому, що в назві дисертації ім'я композитора Юрія Іщенка мало бути написане повністю, без скорочень.

Висловлені міркування, зауваження та поставлені запитання мають переважно дискусійний та рекомендаційний характер і жодним чином не применшують наукової цінності роботи, її наукової новизни теоретичної та практичної значущості, а також не впливають на загальну позитивну оцінку запропонованої до захисту дисертації.

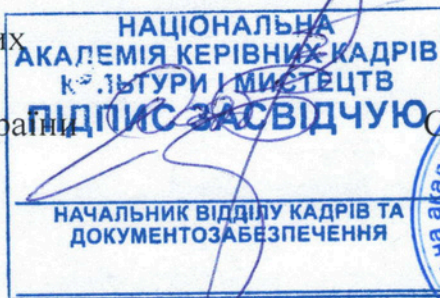
Окремо варто відзначити належний рівень апробації результатів дослідження. Основні положення дисертації знайшли відображення у наукових публікаціях автора, зокрема у фахових виданнях, рекомендованих Міністерством освіти і науки України, а також у статті, опублікованій у виданні, що індексується

у міжнародній наукометричній базі Web of Science, що відповідає чинним вимогам до дисертацій такого рівня.

Історіографія роботи демонструє достатньо високий рівень інформаційно-наукової культури її автора (292 найменування, з них 42 – іноземною мовою).

Дисертаційна робота Пучка-Колесника Миколи Дмитровича «Хорова творчість Ю. Іщенка в контексті актуальних тенденцій розвитку української музичної культури другої половини XX – початку XXI століть» репрезентує завершене, актуальне для культурологічної науки дослідження, що містить новаторські ідеї, висновки, має істотне значення для галузі 03 «Гуманітарні науки». За своєю актуальністю, практичною цінністю та науковою новизною аналізована робота повністю відповідає вимогам чинного законодавства України у пп. 6–9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44», а її автор, Пучко-Колесник Микола Дмитрович, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії у галузі знань 03 «Гуманітарні науки» за спеціальністю 034 «Культурологія».

Доктор культурології, професор,
професор кафедри музичного мистецтва
Навчально-наукового інституту
перформативних мистецтв
Національної академії керівних
кадрів культури і мистецтв,
заслужений діяч мистецтв України

Мов'ячий фахівець Ганна В. Белиш

Світлана САДОВЕНКО